16. Волковинський В. М. Бойові дії та військові операції на українських землях у період Першої світової війни / В. М. Волковинський // Український історичний журнал. – 2004. – №4. – С.38–56.
17. Мальцовские заводы… // Юго–западный край. – 1915. – 27 мая. – С.2.
18. В виду недостаточности… // Юго–западный край. – 1915. – 19 октября. – С.2.
19. В винницком Городском Управлении… // Юго–западный край. – 1915. – 12 октября. – С.2.
20. На основании постановления… // Юго–западный край. – 1915. – 24 апреля. – С.2.
21. ДАХмО. – Ф.227. – Оп.3. – Спр.8595. – 537 арк.
22. Там само. – Спр.8605. – 86 арк.
23. ДАВіО. – Ф. Д–286. – Оп.1. – Спр.509. – 366 арк.
24. Недавно в "Русском Слове"… // Юго–западный край. – 1916. – 11 ноября. – С.2.
25. От Винницкой Городской Управы // Юго–западный край. – 1916. – 30 сентября. – С.1.
26. От Винницкой Городской Управы // Юго–западный край. – 1916. – 16 октября. – С.1.
27. Каменецкая центральная электрическая станция… // Юго–западный край. – 1916. – 7 ноября. – С.2–3.
28. Несмотря на громадный рост цен… // Юго–западный край. – 1916. – 31 декабря. – С.2.
29. 1916–12–31–ЮЗК–1–От Городской Управы // Юго–западный край. – 1916. – 31 декабря. – С.1.

References

1. The Economics of World War I / edited with Harrison M. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 345 p.
2. Sidorov A. L. Jekonomicheskoe polozhenie Rossii v gody Pervoj mirovoj vojny / A. L. Sidorov. – M., 1973. – 656 s.; Reyent O. Persha svitova viyna i Ukrayina / O. Reyent, O. Serdyuk. – K., 2004. – 480 s.
3. Khakhlyuk A. M. Zaliznychnyy kompleks Ukrayiny v roky pershoyi svitovoyi ta hromadyans'koyi voyen / A. M. Khakhlyuk // Istoriya narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoyi dumky Ukrayiny: Zb. nauk. prats'. – Kyyiv, 2005. – Vyp.37–38. – S.96–105; Bohatchuk S. S. Vplyv zaliznychnoho budivnytstva na ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny v kintsi XIX – na pochatku XX st. / S. S. Bohatchuk // Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Vyp.5. Seriya: Istoriya: Zbirnyk naukovykh prats' / Za zah. red. prof. P. S. Hryhorchuka. – Vinnytsya, 2003. – S.43–46.
4. Vil'shans'ka O. Povsyakdenne zhyttya naselennya Ukrayiny pid chas Pershoyi svitovoyi viyny / O. Vil'shans'ka // Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 2004. – №4. – S.56–70.
5. Vinnytsya: Istorychnyy narys / [hol. red. Podolynnyy A. M. ta in.]. – Vinnytsya: Knyha–Veha, 2007. – 304 s.
6. Yesyunin S. M. Blahoustriy ta stvorennya mis'koyi infrastruktury u mistakh Podil's'koyi huberniyi u druhiy pol. XIX – na poch. XX st. / S. M. Yesyunin // Materialy XIII Podil's'koyi istoryko–krayeznavchoyi konferentsiyi / [redkol.: O. M. Zaval'nyuk, V. I. Voytenko, L. V. Bazhenov (vidp. red.) ta in.]. – Kam'yanets'–Podil's'kyy: Abetka, 2010. – S.323–336.
7. Rost Vinnicy // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 24 maja. – S.2.
8. Tol'ko jelektrichestvo! // Podoljanin. – 1914. – 4 oktjabrja. – S.4.
9. V celjah jekonomii… // Podoljanin. – 1914. – 5 nojabrja. – S.3.
10. Derzhavnyy arkhiv Vinnyts'koyi oblasti (dali – DAViO). – F. D–230. – Op.1. – Spr.1616. – 437 ark.
11. Na mnogih bokovyh ulicah… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 4 janvarja. – S.2.
12. S vozvysheniem cen… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 18 oktjabrja. – S.2.
13. DAViO. – F. D–230. – Op.1. – Spr.1510. – 744 ark.
14. Tam samo. – Spr.1040. – 35 ark.
15. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti (dali – DAKhmO). – F.409. – Op.1. – Spr.393. – 133 ark.
16. Volkovyns'kyy V. M. Boyovi diyi ta viys'kovi operatsiyi na ukrayins'kykh zemlyakh u period Pershoyi svitovoyi viyny / V. M. Volkovyns'kyy // Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 2004. – №4. – S.38–56.
17. Mal'covskie zavody… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 27 maja. – S.2.
18. V vidu nedostatochnosti… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 19 oktjabrja. – S.2.
19. V vinnickom Gorodskom Upravlenii… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 12 oktjabrja. – S.2.
20. Na osnovanii postanovlenija… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1915. – 24 aprelja. – S.2.
21. DAHmO. – F.227. – Op.3. – Spr.8595. – 537 ark.
22. Tam samo. – Spr.8605. – 86 ark.
23. DAViO. – F. D–286. – Op.1. – Spr.509. – 366 ark.
24. Nedavno v "Russkom Slove"… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 11 nojabrja. – S.2.
25. Ot Vinnickoj Gorodskoj Upravy // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 30 sentjabrja. – S.1.
26. Ot Vinnickoj Gorodskoj Upravy // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 16 oktjabrja. – S.1.
27. Kameneckaja central'naja jelektricheskaja stancija… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 7 nojabrja. – S.2–3.
28. Nesmotrja na gromadnyj rost cen… // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 31 dekabrja. – S.2.
29. 1916–12–31–JuZK–1–Ot Gorodskoj Upravy // Jugo–zapadnyj kraj. – 1916. – 31 dekabrja. – S.1.

Gerasimov T. Yu., *a candidate of historic sciences, a doctoral student of History and culture of Ukraine department of Vinnytsia State Pedagogical University after Mykhailo Kotsyubynskiy (Ukraine, Vinnitsa), timger84@gmail.com*

Electric supply of towns in the province of Podillia during the First World War (August 1914 – February 1917)

The peculiarities of electric supply of the towns of Podillia in the period of the First World War in the context of town daily life history of the region are analyzed on the base of archival documents and periodical press. The objective and subjective factors that had negative influence on the process of electric power production and electric nets spreading for the population needs in the towns of the province of Podillia are established. The activity of local self–government bodies for the provision of electric power stations with raw materials and technical equipment is described. The measures of local powers directed to the street electrical lighting are educated. The periodical attempts of the municipality of Vinnytsia to increase the industrial capacity of town electric power station during the investigated period are shown.

Keywords: *electric power, electric power station, lighting, daily life, Podillia, the First World War.*

Герасимов Т. Ю., *кандидат исторических наук, докторант кафедры истории и культуры Украины, Винницкий государственный педагогический университет им. Михаила Коцюбинского (Украина, Винница), timger84@gmail.com*

Электроснабжение городов Подольской губернии в годы Первой мировой войны (август 1914 г. – февраль 1917 г.)

На основе архивных документов и периодической печати проанализированы особенности осуществления электроснабжения подольских городов в годы Первой мировой войны в контексте исследования городской повседневной истории региона. Установлены объективные и субъективные факторы, которые отрицательно сказывались на процессе производства электроэнергии и распространения электрических сетей для нужд населения городов Подольской губернии. Охарактеризована деятельность местных органов самоуправления по обеспечению электростанций сырьем и техническим оборудованием. Освещены меры местных властей, направленные на регулирование городского уличного электрического освещения. Показаны неоднократные попытки винницкого муниципалитета усилить производственные мощности городской электростанции в течение исследуемого периода.

Ключевые слова: *электроэнергия, электростанция, освещение, повседневность, Подолье, Первая мировая война.*

* * *

УДК 94(=161.2):070.489]"1860/1880"(045)

Єгоров В. В.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри політичних наук, Київський національний
університет будівництва і архітектури
(Україна, Київ), egorov.1977@email.ua

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ "ВЕСТНИКА ЕВРОПЫ" У 1860–1880–Х РР.

Йдеться про українське питання на сторінках "Вестника Европы" одного з провідних часописів в Російській імперії другої половини XIX ст. Серед

багатьох матеріалів значне місце на сторінках журналу займали проблеми пов'язані з історією, мовою, освітою українського народу. Історії українського народу були присвячені численні дослідження М. І. Костомарова котрі торкалися Давньоруської історії та козаччини. Велику увагу часопис приділяв питанню функціонування української мови в російському суспільстві середини XIX ст. Його автори – М. П. Драгоманов, О. М. Пипін визнавали що російське суспільство не розуміло спроби вирізнити українську культуру, як частину представників "русского народа", з іншими історичними рисами.

В статтях часопису значна увага була приділена походженню та процесу формування української мови. У 1830–х рр. XIX ст. на Харківщині цим опікувалась етнографічна наука в особі І. І. Срезневського, котра в цей час зароджувалась. На сторінках часопису автори приділили увагу процесу українського відродження на Галичині початку 30–х рр. XIX ст. Значну увагу автори "Вестника Европы" приділили проблемі походження російського народу. Типи цього народу на поморській півночі, центральних губерній та півдня виділив провідний автор журналу О. М. Пипін. Поширеною на сторінках часопису була й думка М. І. Костомарова про незначний вплив татарського панування на формування єдинодержавства півночі Русі XII ст. та місце яке після татарських збирачів данини посіли місцеві князі.

Неодноразово М. І. Костомаров, О. М. Пипін та інші автори часопису протистояли уявленню й про українську мову як неповноцінну в умовах дії Емського указу 1876 р.

Значну увагу у численних статтях авторів часопису було приділено питанню народної освіти українською мовою. Зміни в керівництві освітою Російської імперії на початку 1880–х рр. та скликана зрештою у серпні 1881 р. особливу нараду котра розглядала можливість перегляду Емського указу 1876 р. формували надії на перегляд його положень. Цьому питанню та захисту української мови було присвячено статті М. І. Костомарова та мовознавця О. М. Пипіна.

Отже, в умовах значного поширення масових засобів друку в Російській імперії часопис у другій половині 1860–80–х рр. був чи не одним з небагатьох видань, котрі піднімали питання розвитку української мови, формував позитивну думку про наміри українофілів та відкидав кричущі обвинувачення на їх адресу. Цим журнал сприяв усвідомленню широким читаючим загалом поміркованого та культурного характеру українського руху.

Ключевые слова: *"Вестник Европы", М. І. Костомаров, український народ, російський народ, народна освіта, українофіли, М. П. Драгоманов, О. М. Пипін, стаття, огляд.*

З закриттям через економічні причини у 1862 р. часопису "Основа" український національний рух залишився без легального друкованого органу котрий міг обстоювати програму українофільства коли піднялись антиукраїнські сили викликаним подіями польського повстання 1863 р. В цей час зріс вплив московських шовіністичних сил на чолі з головним редактором газети "Московские ведомости" М. Н. Катковим [13, с. 74–81, 88].

В цих умовах на довгий час місце видання котре піднімало питання української мови, освіти, зайняв відновлений М. М. Стасюлевичем та М. І. Костомаровим часопис "Вестник Европы". Цей часопис у 1860–1880–х рр. був загальновідомим виданням де відомі російські вчені, українофіли могли розглянути проблеми розвитку українства, донести своє розуміння перспектив існування української мови, початкової освіти українською, проблем походження та становлення українського та російського народів, розвитку етнографічної науки в Україні.

На наш погляд проблема українського питання на сторінках часопису у 1860–1880–х рр. в історіографії висвітлена недостатньо. Так, в роботах радянського часу присвячених переважно історії журналістики дореволюційної доби було приділено увагу ліберальним та консервативним виданням другої половини XIX ст. Також, зверталася увага на загальні питання програми "Вестника Европы", було приділено увагу характеристиці матеріалів журналу, колу читачів часопису, котре скорочувалось в умовах реакційної політики самодержавства у 1880–х рр. [46, с. 371–373].

Відповідно в цих дослідженнях наголошувалось, що у 1869 р. влада відносила часопис до видань котрі розбирають твори відомих соціалістів, надають перевагу виборному правлінню, підривають основи православ'я. Автори часопису представляють сумне економічне становище держави та творять ненависть не корінних народностей до "русских" [45, с. 65–66]. В окремих розвідках приділялася увага полеміці часопису про перспективи слов'янофільства [61, с. 223]. В узагальнюючих працях про російську журналістику зверталася увага на регулярну підтримку журналом курсу на європеїзацію, критики слов'янофільства, реакції та народництва [44, с. 5, 12]. Була надана характеристика розділів журналу, кількість котрих зменшилась на користь художньої літератури та літературознавства [44, с. 7, 12].

Значну увагу даному питанню приділив сучасний український дослідник О. І. Кіян, котрий звернув увагу на участь М. І. Костомарова у роботі часопису у 1860–1880–х рр. та його участь наприкінці осені 1865 р. разом з колишнім викладачем Санкт–Петербурзького університету М. М. Стасюлевичем у складенні програми журналу, як продовження видання М. М. Карамзіна, В. А. Жуковського 1810–1830–х рр. [15, с. 64]. Перетворення журналу на вузькопрофесійний історичний часопис не входило в плани М. М. Стасюлевича – отже відбувся вихід з редакції М. І. Костомарова, котрий співпрацював з журналом у 1870–1880–х рр. друкуючи статті з історії Хмельниччини, ранньої та середньовічної історії Росії. 35 великих історичних досліджень виданих М. І. Костомаровим у часописі сприяли зростанню популярності журналу у 1860–1870–х рр. [15, с. 65–66, 68].

Окрему увагу дослідники приділили низці публіцистичних праць на сторінках часопису. Так, з українських дослідників М. С. Грушевський у вступній статті до збірки публіцистичних та полемічних праць М. І. Костомарова звернув увагу й на його статті видані на сторінках "Вестника Европы", де на його думку історик дещо перейняв з риторики своїх опонентів стосовно місця і ролі російської і української мови [7, с. 3–21]. М. І. Костомаров виступив на сторінках часопису у декількох публіцистичних працях викликаних випадами консервативних сил та утисками царської влади та з українського питання на початку 1880–х рр. [15, с. 67]. Сучасний російський дослідник О. І. Міллер також приділив увагу публіцистичним статтям М. І. Костомарова на сторінках часопису котрі торкались вказаної проблеми на початку 1880–х років. Саме тоді М. І. Костомаров в статті "Малорусском слове" ототожнив малоруську мову з провансальським наріччям, а О. М. Пипін у тому ж номері "Вестника Европы" звернув увагу на негативне враження галичан від утисків української мови в Росії. Ця стаття М. І. Костомарова, на думку О. І. Міллера, викликала гостру полеміку з викладачем Харківського університету М. Ф. Де–Пуле, котрий наголошував на швидких темпах асиміляції українців. На думку О. І. Міллера відповіді М. І. Костомарова на ці закиди викликали критику М. Н. Каткова – редактора шовіністичної газети "Московские ведомости" [43, с. 216, 218–219].

До уваги О. І. Міллера потрапила й стаття М. П. Драгоманова "Восточная политка Германии и обрусение" та ідея автора про неприйнятність для

Російської імперії досвіду Німеччини та Франції у сфері політики асиміляції, до того ж О. І. Міллер звернув увагу, що у М. П. Драгоманова поширювана французька була мовою революції [43, с. 153]. Російський дослідник звернув увагу й на думку вченого про шкідливість утисків українофілів для авторитету Росії на території Галичини [43, с. 155, 170]. Особливе значення мали й статті М. П. Драгоманова “Новокельское и правансальское движение во Франции” (1875), котрі торкалися важливого питання освіти народною мовою. На думку О. І. Міллера, на цьому прикладі М. П. Драгоманов доводив, що факт освіти такою мовою є свідченням державної децентралізації, саме на такій мові можуть бути задоволені місцеві літературно–освітні потреби [43, с. 170].

Таким чином, в розвідках радянського часу було розглянуто лише загальні питання функціонування “Вестника Европы” поряд з іншими ліберальними, консервативними виданнями дореволюційної доби, а також було охарактеризовано лише загальноросійські теми які отримали своє відображення на сторінках журналу (слов’янофіли, народники, реакція). Спеціально зміст статей особоливо стосовно української проблематики не досліджувався, окрім статті українського дослідника О. І. Кияна, а також переважно О. І. Міллера, до уваги котрого крім публіцистичних праць М. І. Костомарова (з питань функціонування української мови), потрапили історико–публіцистичні статті М. П. Драгоманова та реакції на ці виступи російських державних та шовіністичних кіл (М. Ф. Де–Пуле, М. Н. Катков та М. А. Рігельман).

На наш погляд, виступи та позиція часопису, його авторів з питань заборони української мови, народної освіти, видання Св. Письма, української літератури на сторінках журналу залишилися поза увагою дослідників.

Одним з напрямків котрому приділяв увагу “Вестник Европы” на своїх сторінках були виклади про історичне минуле українського народу. Одне з головних місць в цьому напрямку посідали численні дослідження М. І. Костомаровим Давньоруської історії в котрій вчений убачав вже на самих ранніх етапах окремий історичний шлях українського та російського народів та відзначив особливий вплив християнства [22, с. 7, 8, 15, 24, 27, 30]. В одній з своїх останніх статей торкаючись проблеми ранньої історії Русі автор наголошував [34, с. 867], що федеративні риси були характерним для усіх давніх народів, отже давня Русь являла собою зібрання земель з єдиною династією, своїми місцевими святими, легендами, народами, об’єднаними єдиною церквою. М. І. Костомаров відкинув обвинувачення у запереченні єдності Російської імперії, в тому що він критикував Русь до Петра І як відсталу порівняно з Малоросією [34, с. 870–871]. Безпідставні випади проти зображених ним національних особливостей російського державного устрою та життя викладені в художніх творах, М. І. Костомаров відкидав, оскільки їх зміст був заснований на архівах [34, с. 875, 878]. У дослідженні М. І. Костомарова про київського митрополита П. Могилу, наголошувалось, що він підготував епоху просвітництва в Росії XVIII ст. [23, с. 429]. Причини повстання українського народу у середини XVII ст. частково виклав у своїй розвідці “Польский вопрос в русской литературе” відомий мовознавець, провідний автор “Вестника Европы” О. М. Пипын. На його думку, захоплення Польщею східних земель руської народності і спроба поставити їх служити своїм політичним цілям призвели до її союзу з Москвою у середині XVII [50, с. 264].

На сторінках часопису велике значення мали й дослідження М. І. Костомарова про козацьку добу в історії Малоросії. Серед них слід назвати “Руїна” де було зображено характерні риси поведінки запорожців та організації влади козацької України представники котрої хотіли зберегти свою автономію у відносинах з Московською державою [29, с. 12; 17, с. 505, 508], гостре неприйняття низового козацтва городовим [18, с. 169–170, 174], обставини висування Ю. Хмельницького гетьманом та підписання ним Переяславської угоди з Москвою [18, с. 151, 193–199; 17, с. 528], вибори гетьманом П. Тетері, гостру боротьбу за гетьманську булаву кінця 1650–х початку 1660–х рр. І. Брюховецького [18, с. 193–194, 199, 212] та правління схильного до грошей, хабарів та землі гетьмана І. Самойловича. Критика гетьманом “Вічного миру” з Річчю Посполитою (1686) за котрими українські землі залишались у складі цієї держави, що стало однією з причин його скинення із влади [28, с. 418–417, 433].

Велику увагу приділяв часопис розвитку історичної науки в Малоросії, зокрема історичним дослідженням професора Київського університету св. Володимира В. Б. Антоновича де зазначалося, що він найкращий знавець історії, розкладає історичні події на глибокі їх причини [40, с. 872–874].

На сторінках часопису розглядалося питання ставлення до української мови в російському суспільстві середини XIX ст. та розвитку етнографічної науки в Південно–західному краї. Ще на початку 1870–х рр. автор рецензії часопису на видання народних казок вказував, що етнографічна наука залишалася без руху оскільки за останні 10 р. не зроблено нічого, крім збірки приказок. А про використання української мови в в підручниках та навчанні взагалі нічого було казати [37, с. 442–443, 450]. Водночас, О. М. Пипін, в статті “Польский вопрос в русской литературе” (1880) підкреслював, що в середині XIX ст. існувало два погляди на минуле Русі. Одним з них було уявлення, що вся Русь (Північ та Південь) були з центром Київ. Інше або польське уявлення передбачало, що Мала Русь немає зв’язку з Великоросією. Останнє положення було спростовано у 1861 р. на сторінках “Основи” [50, с. 687–688, 691, 695].

Цю ж тему в часописі розглядав і М. П. Драгоманов котрий відзначив подібність хлопоманського руху до слов’янофільського. На його думку, слов’янофіли не відображали інтереси українських селян й перейняли ідею про вплив на формування українофільського руху Галичини “польської інтриги” [9, с. 604, 657]. Негативному ставленню до українофільського руху сприяли постійні скарги поляків на підготовку українофілами антипоміщицьких виступів селян. Водночас, на думку М. П. Драгоманова малоросійський народ у Південно–Західному краї належить як і білоруський до гілок руського племені [9, с. 673; 8, с. 186]. Оцінка спроби самостійно вирізнити українську

культуру як польську інтригу була природна для росіян, для котрих єдиним провідником російської культури був жандарм. Провідниками української культури були на думку М. П. Драгоманова Т. Г. Шевченко, М. І. Костомаров за це їх визначили як українофілів, хоч М. І. Костомаров був українським слов'янофілом, вороже ставився до шляхетського насильства, визнавав значення державотворчих якостей росіян [8, с. 189, 200, 202]. Своїми творами М. І. Костомаров як і П. О. Куліш визначив зв'язок між Руссю Володимира Мономаха та козацькою Україною, виступив проти ідеї про особливий польський вплив на Південно–Західну Русь у XVI–XVII ст. [8, с. 203, 211]. В свою чергу О. М. Пипін у статті "Польский вопрос в русской литературе" навів основні події новітньої історії українства XIX ст., видання журналу "Основа", статей М. І. Костомарова як факт самоусвідомлення українського [53, с. 796–812].

Ще в середині 1870–х рр. М. П. Драгоманов в часописі виступав проти політики примусової національності, оскільки вона може стати причиною цілої низки конфліктів. Нетерпимість до новостворених літератур може виявлятись по–різному, в залежності від того наскільки вона буде пом'якшена цивілізацією [11, с. 184, 188]. На думку ж О. М. Пипіна у 1860–х рр. російське суспільства що звикло до однієї форми безособистісності, не розуміло, що частина "русского народа", заявила про власні історичні риси. Саме після цього пішли обвинувачення в планах від'єднати Малоросію від Російської імперії, котрі начебто виявилися у роботі Південно–західного відділу російського географічного товариства (1873) [50, с. 696–698]. В цей час в думці консервативного табору від 1860–х років поширеною була думка, що українофіли щоб підробити російську мову під малоросійський жаргон котрий з'явився у XVII ст. винайшли особливий правопис, почали переодягатися в малоросійських селян, видавати книги для просвіти народу. З російських паничів були ті, котрі виступали за відродження південно–руської мови – саме вони були хохломанами котрі хотіли посварити Малу і Велику Русь, створювали громади та задумали Україну [5, с. 18–19; 35, с. 17–18].

В статтях часопису значна увага була приділена питанням процесу формування української мови [10, с. 706]. Цим питанням ще на початку XIX ст. опікувалась молода етнографічна наука на Харківщині в 1830–40 рр. Історію вивчення цього питання виклав О. М. Пипін в статті "Обзор малорусской этнографии" зазначивши, що у 1830–х рр. Вадим Пассек в Харкові дав поштовх вивченню української народної творчості, адже саме в Малоросії було сформовано перші елементи державності, поширилося християнство, звичаї та правила життя Русі [47, с. 40, 187].

Тут його наступниками були збирачі малоросійських пісень – І. І. Срезневський, М. І. Костомаров. В цей час етнографічна наука знаходилась в зародковому стані. Отже, не одразу визнали підробки І. І. Срезневського та І. П. Сахарова. Сам І. І. Срезневський згадував, що за визначенням німців існує історія зовнішня та внутрішня. Саме остання, не дуже точна, була відображена у піснях. Отже, своє завданням, він убачав в зібранні пісенного матеріалу різних територій, виправлення помилок у текстах. Згодом І. І. Срезневський продовжив вивчення слов'янської етнографії в Санкт–Петербурзькому університеті 1847 р., де він був одним з кращих викладачів на філософському факультеті. Наступником І. І. Срезневського в малоросійській етнографії був М. І. Костомаров, – патріот котрий виріс під впливом малоросійської народності, в етнографії був представником народно–романтичного напрямку, захищав культурне рівноправ'я племен поряд з П. О. Кулішем [58, с. 330, 332, 334, 339, 341; 59, с. 778–817; 56, с. 412, 416, 418].

В роботі "Обзор малорусской этнографии" О. М. Пипін приділив й велику увагу процесу становлення слов'янського відродження та основних діячів Галичини початку XIX ст. – "Руській трійці" та зібрані нею "Малоросійські та червоноруські народні поезії" (1836), збірки пісень Заліського [59, с. 356, 366, 373]. На думку О. М. Пипіна вивчення пам'яток завжди повинно було супроводжуватись розумінням, що тексти пісень в нових умовах змінюють значення [59, с. 383–384].

Автори часопису приділили й увагу проблемі становлення, походження російського народу та його мови. Так, на думку О. М. Пипіна було декілька підтипів великоруського народу – центральних губерній, поморської півночі, південних областей, котрі межували з Малоросією. Цей народ з давніх часів сприйняв фінські, тюркські елементи. На сторінках часопису вчений неодноразово розглядав питання про початкову історію "русской народности", зокрема особливостей російського та українського народу. Він спирався на думках своїх попередників у цьому питанні – С. М. Соловйова, К. Д. Кавеліна, І. Є. Забєліна, М. І. Костомарова про незначний вплив татарського панування на формування єдинодержавства на півночі Русі XII ст. та демократію в Новгороді [53, с. 774–775, 79–793; 24, с. 333].

Після татарських збирачів данини їх місце посідають князі північної Русі, котрі ще з до татарських часів боролися з обмеженням своєї влади вічем [53, с. 779]. Отже, на думку вченого від самих ранніх подій Повісті Минулих літ виявились особливості національного існування українців та росіян, а самоназва Русь сформувалась ще до варягів [22, с. 7, 8, 15, 24, 30]. На думку О. М. Пипіна та М. І. Костомарова під впливом татар та греків в наступні століття формувались суспільні традиції Московщини.Згодом, вже у XV–XVI ст. відбулося засвоєння великоросами форм деспотичної царської влади Візантії, хоч котрі у XVI ст. вони співіснували з виборністю посад [53, с. 781, 794; 20, с. 499–571; 24, с. 325; 16, с. 167; 21, с. 7, 13–14].

Усі зачатки права, освіти були перекреслені беззаконням Москви, представники котрої через відчуження від інших народів інформацію про котрих отримували від греків [3, с. 309, 315], не могли вести війни, використовувати багатств країни [53, с. 808, 810]. Ні церква, ні держава не здійснили кроків для подолання відчуження, а обізнаність обмежувалась поточними подіями [54, с. 707, 732–733]. Священики не знали ні грецької ні латини, а простолюд не знав свою віру і проповідь [19, с. 472, 475, 477; 48, с. 672–673]. Також, О. М. Пипін виокремив риси історичних знань в Росії, зазначивши що до "Короткого Російського

Літописця” М. В. Ломоносова виключне становище посідав “Синопсис” І. Гізеля 1674 створений під впливом “Хроніки” Ф. Сафоновича. Вчений нагадував, що іноземців, котрі відвідували Росію цікавило питання чи грубість влади є похідною від дикості народу – чи дикість народу від тиранів царів. Характерні риси московітів були – брехливість, срамослів’я, принизливе становище жінки, міста, наповнені волоцюгами. Усі ці риси існували на тлі здатності до вивчення наук, ремесел та обожнення влади [54, с. 702, 732–733].

Неодноразово авторами часопису приділялась увага питанню про право української мови на життя. Відповідні за змістом виступи з’являлись на сторінках після Емського указу 1876 р., Так, в постійному розділі “Вестника Европы” “Литературное обозрение” зауважувалось що не може бути неактуальним питання про малоросійську мову, котре весь час піднімається, а малоросійська література зараз на роздоріжжі – чи бути їй місцевою, або вищої діяльності. Водночас, автори часопису визнали – її розробка не припинить використання російської мови в усіх сферах життя [36, с. 434–435].

На переконання М. П. Драгоманова, висловлене в журналі, місцева література це не загроза прогресу, а свідчення розвитку цивілізації, водночас саме в романському світі саме через більшу цивілізованість менша кількість відцентрових процесів. Вчений, даючи загальну характеристику провінційній та центральній культурам вказував на сторінках часопису, що провінційне більш сприйнятливе до усвідомлення ідеї особистої свободи [12, с. 188; 11, с. 733–734].

Українську не визнавали повноцінною мовою, а спроби визнання називали як “зухвалими” котрі хочуть привести її туди, де їй не місце”. Це змусило, мовознавця О. М. Пипіна виступити на сторінках часопису на захист української мови [51, с. 437]. Він був впевнений, що бажання подолати різниці між народами (російським та українським) за декілька років було породжене невіглаством, а побоювання щодо небезпеки розвитку української мови та літератури для російської літератури походило від низької оцінки української літератури [57, с. 211–213]. Вчений був переконаний, що прямим шляхом до відродження, пробудження місцевих народностей є літературна обробка народної мови, як опори національності, це перший крок до зростання національної свідомості [48, с. 727; 55, с. 781–803]. О. М. Пипін визнав існування гостро дискусійної проблеми про час розділу російської та української мов, наголосивши, що думка про єдність давньоруської мови до XIII ст. сумнівна, оскільки вже з IX–X ст. відомі відтінки у говірках Києва, Новгорода, деревлян, полочан, тиверців, а також були відсутні словники, етнографічні матеріали [52, с. 693, 694, 696, 698; 55, с. 781–803]. О. М. Пипін підкреслював, що на півночі племена фінів поступилися росіянам, а на Південно–Заході на формування народу впливало сусідство уличів, тиверців з монголами, греками, болгарами. Свідченням розколу цих народів, на думку О. М. Пипіна, була прив’язаність великоросіян до зовнішньої обрядовості, догматів. Цей розрив стався у XII ст. за князя А. Боголюбського [52, с. 693, 700, 730].

На думку авторів “Весника Европы” був прямий зв’язок народної освіти і народного визволення початку 1860–х. Тому, значну увагу у численних статтях авторів часопису було приділено питанню народної освіти, й питанню освіти українською мовою [4, с. 390].

Ця увага виявилась в низці рецензій на учбову літературу, оглядах систем освіти за кордоном, народної освіти в Російській імперії, кадрових змін в управлінні освітою та оглядах історії панславістських ідей.

Автори “Вестника Европы” убачали причини звернення уваги на просвіту рідною мовою впливом слов’янофільства. Так, О. М. Пипін в статті “Панславизм в прошлом и настоящем” (1878). Великою була й роль в поширенні цих ідей Кирило–Мефодієвського товариства [49, с. 737–738].

Як зазначав М. П. Драгоманов в час розвитку народної освіти на початку 1860–х рр. у формі недільних шкіл, на початку 1860–х в документах Київського та Віленського учбового округу було розуміння необхідності використання української мови в початковому навчанні [8, с. 189]. В часописі він розглянув на прикладі Франції проблему співвідношення французької мови та діалектів у початковій школі. Оскільки вивчення арифметики, географії, історії нерідною мовою призводило до відсутності знань простолюду [11, с. 159, 173]. На його думку саме на початку 1860–х рр. в цей час певні люди хотіли убезпечити себе від шкідливих ідей – закрили ці школи, а у 1866 р. відмовились від підготовки сільських учителів. На їх думку, найкраща початкова освіта – здійснена духовенством, але й релігійне виховання мало б здійснюватись підготовленими вчителями. Проте на сторінках журналу було висловлено оцінку й підтримувалась думка що цією освітою в Росії вже 1000 р. дячок займається без результатів при незмінній масі безграмотних. Люди, котрим на руку невігластво народу не хочуть щоб народ навчився читати Божественне вчення [39, с. 428–429; 42, с. 337–354]. Цю думку підтримував й М. П. Драгоманов наголошуючи на диктаторській природі влади, котра не звертає увагу на народну освіту [11, с. 690]. На практиці ж ідеї початкової просвіти народною мовою в народних школах не приймалися, оскільки кращим вважали відкривати шинки [4, с. 394].

Один з авторів “Вестника Европы” наголошував, що дарма комітет грамотності не дослухався думки барона А. М. Корфа, що білоруське і південно–руське населення використовує мову не російську, а південно–руські педагоги захищали використання на початку навчання української мови в школах поряд з російською. Отже комітет вважав, що немає місця малоросійській мові в школі [1, с. 840]. Журнал відгукнувся на зміни в керівництві освітою Російської імперії у 1880–х рр. та висловив сумніви в успішності урядування міністра Д. А. Толстого порівняно з його попередником О. В. Головніним. Результатом 15 р. Д. А. Толстого була відсутність відомостей про чисельність і розподіл населення, про населення шкільного віку та про співвідношення числа шкіл і поселень навіть в Європейській Росії [6, с. 785–787; 2, с. 235; 41, с. 440–442].

В цей час, в огляді перекладів М. В. Гоголя, часопис наголошував, що й досі йдуть обвинувачення українофілів у вимогах особливого статусу української

мови [36, с. 433]. Було висловлено сподівання на перегляд статей Емського указу 1876 р. стосовно малоросійських книг, заборону друку малоросійських слів до музичних нот. У рецензії на переклад українською мовою Нового Заповіту на Галичині, здійсненого за участі П. О. Куліша після багатьох невдалих спроб, автор часопису зауважив, що ставлення цензури до такого перекладу й стане перевіркою на стійкість деяких змін в урядовій політиці початку 1880–х рр. [38, с. 895–896, 898].

Низка виступів М. І. Костомарова на сторінках часопису була також пов'язана із змінами в урядовій політиці й планів щодо перегляду обмежень використання української мови. Це викликало чергову хвилю критики опонентів у відомих своїми антиукраїнськими настроями виданнях "Русский вестник", "Московские ведомости". У відповіді критику українофілів М. Ф. Де–Пуле котрий підтримував "общерусский культурный язык" М. І. Костомаров підкреслював, що тема його статей – освіта українського простолюду його мовою, підняття його культурного рівня. Він же вкотре наголосив, що ідея освіти українського народу його ж мовою не є спробою замінити "общерусский культурный язык" та відкинув заклики М. Ф. Де–Пуле щодо контролю дій українофілів [30, с. 336; 33, с. 434–437].

Вчений навів факти утисків української мови – заборонялась церковна проповідь українською мовою, він відкинув політичне значення кулішівки та наявність польської інтриги в діях українофілів. В статті "Малорусское слово", як і раніше, М. І. Костомаров визнавав, що російська мова у малоросійському краї може залишатися мовою адміністрації, законодавства й вищої культури. [31, с. 359–365; 30, с. 335–336].

Співіснування російської та української мов розглядав і М. І. Костомаров на прикладі Німеччини, Франції, Англії де були наріччя для домашнього ужитку – провансальське, бретонське, нижньонімецьке, валлійське, шотландське. "В такому становищі знаходиться й малоруське наріччя, якщо воно перестане зустрічати на шляху свого розвитку перешкоди, все ж таки воно не може бути нічим крім того, чим має бути…" [30, с. 331–336, 337]. Вчений виклав історію терміну і відкинув обвинувачення в "сепаратизмі" українофілів на початку 1860–х рр. та спробі відділити від російської мови мову українську та Малоросію від Російської імперії. В цьому, на думку М. І. Костомарова М. П. Драгоманова та О. М. Пипіна, виявилася московська нетерпимість до народних особливостей племен [32, с. 766–770].

В цих статтях виявилася надія на скликану зрештою у серпні 1881 р. особливу нараду за участі міністра внутрішніх справ М. П. Ігнатьєва, обер–прокурора Св. Синоду К. П. Побєдоносцева та міністра державних маєтностей Островського котра виходячи з записок Київського генерал–губернатора М. І. Черткова, О. М. Дундукова – Корсакова, та звернення композитора М. В. Лисенка про можливість зменшення утисків української мови. На думку О. М. Дундукова – Корсакова заборона 1876 р. не призвела до послаблення українофільської партії у її схильності до сепаратизму, а навпаки – посилились антиросійські настрої в українському середовищі Галичини.

Проте нічого, крім появи дозволів друкувати словники українською мовою, та читати сценічні п'єси та куплети українською мовою за рішенням Генерал–губернатора, не з'явилося [60, с. 174–178; 14, с. 108–114].

Таким чином, з припиненням видання "Основи" український національний рух хоч і залишився без легального друкованого органу котрий міг обстоювати програму українофільства в умовах підняттям антиукраїнських сил та консервативної реакції викликаної подіями польського повстання 1863 р. та зростанням впливу у зв'язку з цим московських шовіністичних сил рупором котрих до кінця 1880–х рр. став головний редактор газети "Московские ведомости" М. Н. Катков, але в цих умовах на довгий час (зокрема до початку виходу історичного часопису "Киевская старина" 1882 р. (ред. Ф. Лебединцев) місце видання котре піднімало питання української мови, освіти, книговидання зайняв відновлений М. М. Стасюлевичем та М. І. Костомаровим часопис "Вестник Европы" котрий приділяв істотну увагу до вказаної проблематики. У 1860–1880–х рр. часопи був чи не єдиним загальновідомим виданням де були відображені проблеми історії України, розвитку українства, була можливість донести своє розуміння перспектив існування і місця української мови, початкової освіти українською мовою, проблем походження та становлення українського та російського народів, розвитку етнографічної науки в Україні.

Список використаних джерел

1. А. Н. Литературная заметка. Новость по народно–учебной литературе / Н. А. // Вестник Европы. – 1878. – Т.3. – №6. – С.838–840.

2. Бобровников Н. Народное образование в Франции / Н. Бобровников // Вестник Европы. – 1881. – Т.4. – №7. – С.212–238.

3. В–ль А. Греки в Московсом царстве Рец. на кн. Н. Каптерова "Характер отношений России к Православному Востоку в XVI и XVII столетиях М. – 1885 / А. В–ль // Вестник Европы. – 1885. – Т.3. – №5–6. – С.302–319.

4. В–й Н. Положение народного образования / Н. В–й // Вестник Европы. – 1869. – Т.5. – №9. – С.390–408.

5. Вестник Западной России. Историко–литературный журнал издаваемый К. Говорским. – 1865. – Кн.1. – Т.1. – С.18–19.

6. Внутреннее обозрение // Вестник Европы. – 1880. – Т.4. – №8. – С.785–787.

7. Грушевський М. С. З публіцистичних писань М. Костомарова / М. С. Грушевський // Науково–публіцистичні і полемічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; Ред. М. Грушевський. – К.: Держ. Ви–во України, 1928. – С.3–21.

8. Драгоманов М. П. Восточная политика Германии и "обрусение" / М. П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1872. – Т.2. – №3. – С.182–241.

9. Драгоманов М. П. Восточная политика Германии и "обрусение" / М. П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1872. – Т.2. – №4. – С.644–679.

10. Драгоманов М. П. Ново–кельтское и провансальское движение в Франции / М. П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1875. – Т.4. – №8. – С.688–740.

11. Драгоманов М. П. Ново–кельтское и провансальское движение в Франции / М. П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1875. – Т.5. – №9. – С.153–203.

12. Есин Б. И. Русская легальная пресса конца XIX – начала XX века // Из истории руской журналистики конца XIX – начала XX века (статьи, материалы, библиография). – М. : Издательство Московского университета, 1973. – 268 с.

13. Земський Ю. Український національний рух у перші роки правління Олександра II / Ю. Земський // Київська старовина. – 2011. – №4. – С.67–96.

14. Катренко А. Вимушені клопотання великого українського

композитора (Листи М. В. Лисенка Київському, Подільському та Волинському генерал–губернатору) / А. Катренко // Пам'ять століть. – 2010. – №4–5. – С.108–114.

15. Киян О. І. Співробітництво М. І. Костомарова в історичних журналах пореформеної Росії / О. І. Киян // УІЖ. – 1990. – №4. – С.63–73.

16. Костомаров Н. И. Патриарх Фотий и первое разделение церквей / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1868. – Т.1. – №1. – С.120–168.

17. Костомаров Н. И. Гетманство Юрия Хмельницкого / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1868. – Т.2. – №4. – С.485–536.

18. Костомаров Н. И. Гетманство Юрия Хмельницкого / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1868. – Т.3. – №5. – С.150–212.

19. Костомаров Н. И. История раскола и раскольников / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1871. – Т.2. – №4. – С.469–536.

20. Костомаров Н. И. Личность царя Ивана Васильевича Грозного / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1871. – Т.5. – №10. – С.499–571.

21. Костомаров Н. И. Кто виноват в смутном времени? / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1872. – Т.5. – №9. – С.5–34.

22. Костомаров Н. И. Предания первоначальной русской летописи / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1873. – Т.1. – №1. – С.5–73.

23. Костомаров Н. И. П. Могила перед судом истории / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1874. – Т.3. – №5. – С.429–441.

24. Костомаров Н. И. Моя "Русская история" / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1876. – Т.5. – №9. – С.324–339.

25. Костомаров Н. И. Богдан Хмельницкий – данник Оттоманской порты / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1878. – Т.6. – №12. – С.806–817.

26. Костомаров Н. И. Руина. Историческая монография. Гетманство Многогрешного 1663–1687 / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1879. – Т.4. – №8. – С.586–635.

27. Костомаров Н. И. Руина. Историческая монография. Гетманство Многогрешного 1663–1687 / Н. И.Костомаров // Вестник Европы. – 1879. – Т.5. – №9. – С.5–77.

28. Костомаров Н. И. Руина. Историческая монография. Гетманство Самойловича 1672–1687 / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1880. – Т.4. – №8. – С.401–468.

29. Костомаров Н. И. Руина. Историческая монография. Гетманство Самойловича 1672–1687 / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1880. – Т.5. – №5. – С.5–78.

30. Костомаров Н. И. Малорусское слово / Н. И. Костомаров // Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Упор., приміт. І. П. Бейко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – С.331–336.

31. Костомаров Н. И. По поводу о малорусском слове. Ответ Современным известиям / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1881. – Т.2. – №3. – С.359–365.

32. Костомаров Н. И. Еще по поводу Малорусского слова. Московским ведомостям / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1881. – Т.2. – №4. – С.766–770.

33. Костомаров Н. И. По поводу статьи Г. Де–Пуле в "Русском вестнике" об украинофильстве / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1882. – Т.3. – №5. – С.434–437.

34. Костомаров Н. И. По поводу книги "История русского самосознания по историческим памятникам и публичним сочинениям" М. О. Кояловича (1884) // Вестник Европы. – 1885. – Т.2. – №4. – С.867–887.

35. Кульжинский И. Замечательные особенности в истории малороссийского казачества / И. Кульжинский // Вестник Западной России. Историко–литературный журнал издаваемый К. Говорским. – 1868. – Кн.8. – Т.3. – С.15–25.

36. Литературное обозрение: Рец.: Переклади з Н. Гоголя (Два розмаїтих зразка) Олени Пчілки Киев 1881; З Давнього зшитку Пісні і Думи. Переклав И. Старуський Киев 1881 // Вестник Европы. – 1881. – Т.6. – №11. – С.432–437.

37. Литературное обозрение: Рец. на кн. Народные южнорусские сказки. изд. И. Рудченко Вып.І. – 1869, Вып.ІІ. – 1870 Киев // Вестник Европы. – 1871. – Т.1. – №1. – С.441–454.

38. Литературное обозрение: Рец. на Св. Письмо Нового Заповіту. Мовою русько–українською. Переклали у купі П. О. Куліш і Др. Пулюй печатано у Львові, 1880 // Вестник Европы. – 1881. – Т.1. – №2. – С.895–898.

39. Литературное обозрение: Рец. на брошуру Н. Г. Дебольский Наше учебное ведомство и начальная школа // Вестник Европы. – 1884. – Т.4. – №7. – С.428–429.

40. Литературное обозрение: Рец. на книгу Антонович В. Б. Монографии по истории Юго–Западной России. – К.: Тип. Федорова, 1885. Т.1 // Вестник Европы. – 1885. – Т.3. – №5–6. – С.872–874.

41. М. С. Реакции "Московских ведомостей" по поводу одной из передовых статей в октябре / С. М. // Вестник Европы. – 1874. – Т.6. – №11. – С.440–442.

42. Марков Е. Рец. на статью "О народном образовании гр. Л. Н. Толстого (в №03. 1874) и рец. на ст. "Новые идеи в нашей школе Н. И. Цветков" Русский вестник. – 1874. – №9 / Е. Марков // Вестник Европы. – 1875. – Т.3. – №5. – С.337–354.

43. Миллер А. И. "Украинский вопрос" в политике властей и русскомобщественном мнении (вторая половина □□□ ст.) / А. И. Миллер. – СПб. : Алетея, 2000. – 288 с.

44. Никитина М. А. Буржуазно–либеральные и модернистские издания 1890–1904 // Литературный процесс и русская журналистика конца XIX – начала XX века. – М., 1982. – 376 с.

45. Оржеховский И. В. Администрация и печать между двумя революционными ситуациями 1866–1878 гг. Лекции по спецкурсу / И. В. Оржеховский. – Горький: Горьковский государственный университет, 1973. – 94 с.

46. Очерки по истории русской журналистики. II половина XIX века. – Ленинград: Изд. Ленинградского Университета, 1965. – Т.2. – 516 с.

47. Пассек Т. П. Из дальних лет воспоминаний // Т. П. Пассек. – СПб. : Тип. А. С. Суворина, В. И. Лихачева, 1879. – Т.2. – 498с.

48. Пыпин А. Н. Характеристика литературных мнений от двадцатых до пятидесятых годов. Исторические очерки. VI Славянофильство / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1872. – Т.6. – №12. – С.618–678.

49. Пыпин А. Н. Панславизм в прошлом и настоящем // Вестник Европы. – 1878. – Т.5. – Кн.10. – С.726–766.

50. Пыпин А. Н. "Польский вопрос" в русской литературе / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1880. – Т.3. – №5. – С.239–271.

51. Пыпин А. Н. К спорам об украинофильстве / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1882. – Т.3. – №5. – С.438–442.

52. Пыпин А. Н. Об историческом развитии русской народности. Историко–критические заметки / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1884. – Т.5. – №10. – С.683–730.

53. Пыпин А. Н. Об историческом складе русской народности / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1884. – Т.6. – №2. – С.770–811.

54. Пыпин А. Н. Московская старина: состояние исторических знаний / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.1. – №2. – С.689–733.

55. Пыпин А. Н. О задачах русской энографии / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.2. – №4. – С.781–803.

56. Пыпин А. Н. Костомаров Н. И. Некролог / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.3. – №5–6. – С.411–426.

57. Пыпин А. Н. Волга и Киев / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.4. – №7. – С.188–215.

58. Пыпин А. Н. Обзор малорусской этнографии / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.5. – №9. – С.325–350.

59. Пыпин А. Н. Обзор малорусской этнографии. Польские и галицкие этнографические сборники / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.6. – №12. – С.778–817.

60. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів в Україні 1860–1870–х рр. / Всеукр. А. Н.: (Передн. Слово Ф. Савченко) / Ф. Савченко. – Х.– К.: Державне видавництво України, 1930. – 414 с.

61. Цимбаев Н. И. И. С. Аксаков в общественной жизни пореформенной России / Н. И. Цимбаев. – М. : МГУ, 1978. – 264 с.

References

1. A. N. Literaturnaya zametka. Novost' po narodno–uchebnoy literature / N. A. // Vestnik Yevropy. – 1878. – T.3. – №6. – S.838–840.

2. Bobrovnikov N. Narodnoye obrazovaniye v Frantsii / N. Bobrovnikov // Vestnik Yevropy. – 1881. – T.4. – №7. – S.212–238.

3. V–l' A. Greki v Moskovsom tsarstve Rets. na kn. N. Kapterova "Kharakter otnosheny Rossii k Pravoslavnomu Vostoku v XVI i XVII stoletiyakh M. – 1885 / A. V–l' // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.3. – №5–6. – S.302–319.

4. V–y N. Polozheniye narodnogo obrazovaniya / N. V–y // Vestnik Yevropy. – 1869. – T.5. – №9. – S.390–408.

5. Vestnik Zapadnoy Rossii. Istoriko–literaturny zhurnal izdavayemy K. Govorskim. – 1865. – Kn.1. – T.1. – S.18–19.

6. Vnutrenneye obozreniye // Vestnik Yevropy. – 1880. – T.4. – №8. – S.785–787.

7. Hrushevskyi M. S. Z publitsystychnykh pysan M. Kostomarova / M. S. Hrushevskyi // Naukovo–publitsystychni i polemichni pysannia M. Kostomarova. Zibrani zakhodom Akademichnoi komisii ukr. istoriohrafii / ist. Sektsiia Vseukr. AN; Red. M. Hrushevskyi. – K. : Derzh. Vy–vo Ukrainy, 1928. – S.3–21.

8. Dragomanov M. P. Vostochnaya politika Germanii i "obruseniye" / M. P. Dragomanov // Vestnik Yevropy. – 1872. – T.2. – №3. – S.182–241.

9. Dragomanov M. P. Vostochnaya politika Germanii i "obruseniye" / M. P. Dragomanov // Vestnik Yevropy. – 1872. – T.2. – №4. – S.644–679.

10. Dragomanov M. P. Novo–kel'tskoye i provansal'skoye dvizheniye v Frantsii / M. P. Dragomanov // Vestnik Yevropy. – 1875. – T.4. – №8. – S.688–740.

11. Dragomanov M. P. Novo–kel'tskoye i provansal'skoye dvizheniye v Frantsii / M. P. Dragomanov // Vestnik Yevropy. – 1875. – T.5. – №9. – S.153–203.

12. Yesin B. I. Russkaya legal'naya pressa kontsa XIX – nachala XX veka // Iz istorii ruskoy zhurnalistiki kontsa XIX – nachala XX veka (stat'i, materialy, bibliografiya). – M. : Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1973. – 268 s.

13. Zemskyi Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh u pershi roky pravlinnia Oleksandra II / Yu. Zemskyi // Kyivska starovyna. – 2011. – №4. – S.67–96.

14. Katrenko A. Vymusheni klopotannia velykoho ukrainskoho kompozytora (Lysty M. V. Lysenka Kyivskomu, Podilskomu ta Volynskomu heneral–hubernatoru) / A. Katrenko // Pamiat stolit. – 2010. – №4–5. – S.108–114.

15. Kyian O. I. Spivrobitnytstvo M. I. Kostomarova v istorychnykh zhurnalakh poreformenoi Rosii / O. I. Kyian // UIZh. – 1990. – №4. – S.63–73.

16. Kostomarov N. I. Patriarkh Foty i pervoye razdeleniye tserkvey / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1868. – T.1. – №1. – S.120–168.

17. Kostomarov N. I. Getmanstvo Yuriya Khmel'nitskogo / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1868. – T.2. – №4. – S.485–536.

18. Kostomarov N. I. Getmanstvo Yuriya Khmel'nitskogo / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1868. – T.3. – №5. – S.150–212.

19. Kostomarov N. I. Istoriya raskola i raskol'nikov / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1871. – T.2. – №4. – S.469–536.

20. Kostomarov N. I. Lichnost' tsarya Ivana Vasil'yevicha Groznogo / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1871. – T.5. – №10. – S.499–571.

21. Kostomarov N. I. Kto vinovat v smutnom vremeni? / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1872. – T.5. – №9. – S.5–34.

22. Kostomarov N. I. Predaniya pervonachal'noy russkoy letopisi / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1873. – T.1. – №1. – S.5–73.

23. Kostomarov N. I. P. Mogila pered sudom istorii / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1874. – T.3. – №5. – S.429–441.

24. Kostomarov N. I. Moya "Russkaya istoriya" / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1876. – T.5. – №9. – S.324–339.

25. Kostomarov N. I. Bogdan Khmel'nitsky–dannik Ottomanskoy porty / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1878. – T.6. – №12. – S.806–817.

26. Kostomarov N. I. Ruina. Istoricheskaya monografiya. Getmanstvo Mnogogreshnogo 1663–1687 / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1879. – T.4. – №8. –S.586–635.

27. Kostomarov N. I. Ruina. Istoricheskaya monografiya. Getmanstvo Mnogogreshnogo 1663–1687 / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1879. – T.5. – №9. – S.5–77.

28. Kostomarov N. I. Ruina. Istoricheskaya monografiya. Getmanstvo Samoylovicha 1672–1687 / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1880. – T.4. – №8. – S.401–468.

29. Kostomarov N. I. Ruina. Istoricheskaya monografiya. Getmanstvo Samoylovicha 1672–1687 / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1880. – T.5. – №5. – S.5–78.

30. Kostomarov N. I. Malorusskoye slovo / N. I. Kostomarov // Kostomarov M. I. Slovianska mifolohiia. Upor., prymit. I. P. Beiko, A. M. Polotai; vstupna st. M. T. Yatsenka. – K. : Lybid, 1994. – S.331–336.

31. Kostomarov N. I. Po povodu o malorusskom slove. Otvet Sovremennym izvestiyam / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1881. – T.2. – №3. – S.359–365.

32. Kostomarov N. I. Yeshche po povodu Malorusskogo slova. Moskovskim vedomostyam / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1881. – T.2. – №4. – S.766–770.

33. Kostomarov N. I. Po povodu stat'i G. De–Pule v "Russkom vestnike" ob ukrainofil'stve / N. I. Kostomarov // Vestnik Yevropy. – 1882. – T.3. – №5. – S.434–437.

34. Kostomarov N. I. Po povodu knigi "Istoriya russkogo samosoznaniya po istoricheskim pamyatnikam i publichnim sochineniyam" M. O. Koyalovicha (1884) // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.2. – №4. – S.867–887.

35. Kul'zhinsky I. Zamechatel'nyye osobennosti v istorii malorossiyskogo kazachestva / I. Kul'zhinsky // Vestnik Zapadnoy Rossii. Istoriko–literaturny zhurnal izdavayemy K. Govorskim. – 1868. – Kn.8. – T.3. – S.15–25.

36. Literaturnoye obozreniye: Rets.: Perekladi z N. Gogolya (Dva rozmai'tikh zrazka) Oleni Pchilki Kiyev 1881; Z Davn'ogo zshitku Pisni i Dumi. Pereklav I. Starus'ky Kiyev 1881 // Vestnik Yevropy. – 1881. – T.6. – №11. – S.432–437.

37. Literaturnoye obozreniye: Rets. na kn. Narodnyye yuzhnorusskiye skazki. izd. I. Rudchenko Vyp.I. – 1869, Vyp.II. – 1870 Kiyev // Vestnik Yevropy. – 1871. – T.1. – №1. – S.441–454.

38. Literaturnoye obozreniye: Rets. na Sv. Pis'mo Novogo Zapovitu. Movoyu rus'ko–ukrai'ns'koyu. Pereklali u kupi P. O. Kulish i Dr. Pulyuy pechatano u L'vovi, 1880 // Vestnik Yevropy. – 1881. – T.1. – №2. – S.895–898.

39. Literaturnoye obozreniye: Rets. na broshuru N. G. Debol'sky Nashe uchebnoye vedomstvo i nachal'naya shkola // Vestnik Yevropy. – 1884. – T.4. – №7. – S.428–429.

40. Literaturnoye obozreniye: Rets. na knigu Antonovich V. B. Monografii po istorii Yugo–Zapadnoy Rossii. – K. : Tip. Fedorova, 1885. T.1 // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.3. – №5–6. – S.872–874.

41. M. S. Reaktsii "Moskovskikh vedomostey" po povodu odnoy iz peredovykh statey v oktyabre / S. M. // Vestnik Yevropy. – 1874. – T.6. – №11. – S.440–442.

42. Markov Ye. Rets. na stat'yu "O narodnom obrazovanii gr. L. N. Tolstogo (v №03. 1874) i rets. na st. "Novyye idei v nashey shkole N. I. Tsvetkov" Russky vestnik. – 1874. – №9 / Ye. Markov // Vestnik Yevropy. – 1875. – T.3. – №5. – S.337–354.

43. Miller A. I. "Ukrainsky vopros" v politike vlastey i russkomobshchestvennom mnenii (vtoraya polovina XIX st.) / A. I. Miller. – SPb.: Aleteya, 2000. – 288 s.

44. Nikitina M. A. Burzhuazno–iberal'nyye i modernistskiye izdaniya 1890–1904 // Literaturny protsess i russkaya zhurnalistika kontsa XIX – nachala XX veka. – M., 1982. – 376 s.

45. Orzhekhovsky I. V. Administratsiya i pechat' mezhdu dvumya revolyutsionnymi situatsiyami 1866–1878 gg. Lektsii po spetskursu / I. V. Orzhekhovsky. – Gor'ky: Gor'kovsky gosudarstvenny universitet, 1973. – 94 s.

46. Ocherki po istorii russkoy zhurnalistiki. II polovina XIX veka. – Leningrad: Izd. Leningradskogo Universiteta, 1965. – T.2. – 516 s.

47. Passek T. P. Iz dal'nikh let vospominany // T. P. Passek. – SPb.: Tip. A. S. Suvorina, V. I. Likhacheva, 1879. – T.2. – 498 s.

48. Pypin A. N. Kharakteristika literaturnykh mneny ot dvadtsatykh do pyatidesyatykh godov. Istoricheskiye ocherki. VI Slavyanofil'stvo / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1872. – T.6. – №12. – S.618–678.

49. Pypin A. N. Literaturny panslavizm / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1879. – T.4. – №8. – S.711–742.

50. Pypin A. N. "Pol'sky vopros" v russkoy literature / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1880. – T.3. – №5. – S.239–271.

51. Pypin A. N. K sporam ob ukrainofil'stve / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1882. – T.3. – №5. – S.438–442.

52. Pypin A. N. Ob istoricheskom razvitii russkoy narodnosti. Istoriko–kriticheskiye zametki / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1884. – T.5. – №10. – S.683–730.

53. Pypin A. N. Ob istoricheskom sklade russkoy narodnosti / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1884. – T.6. – №2. – S.770–811.

54. Pypin A. N. Moskovskaya starina: sostoyaniye istoricheskikh znany / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.1. – №2. – S.689–733.

55. Pypin A. N. O zadachakh russkoy enografii / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.2. – №4. – S.781–803.

56. Pypin A. N. Kostomarov N. I. Nekrolog / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.3. – №5–6. – S.411–426.

57. Pypin A. N. Volga i Kiyev / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.4. – №7. – S.188–215.

58. Pypin A. N. Obzor malorusskoy etnografii / A. N. Pypin

// Vestnik Yevropy. – 1885. – T.5. – №9. – S.325–350.
59. Pypin A. N. Obzor malorusskoy etnografii. Pol'skiye i galitskiye etnograficheskiye sborniki / A. N. Pypin // Vestnik Yevropy. – 1885. – T.6. – №12. – S.778–817.
60. Savchenko F. Zaborona ukrainstva 1876 r. Do istorii hromadskykh rukhiv v Ukraini 1860–1870–kh rr. / Vseukr. A. N.: (Peredn. Slovo F. Savchenko) / F. Savchenko. – Kh.–K.: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1930. – 414 s.
61. Tsimbayev N. I. I. S. Aksakov v obshchestvennoy zhizni poreformennoy Rossii / N. I. Tsimbayev. – M. : MGU, 1978. – 264 s.

Egorov V. V., *Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Political Science, Kyiv National University of Construction and Architecture (Ukraine, Kiev), egorov.1977@email.ua*

Ukrainian problem on the "Vestnik Evropy" magazine pages in the 1860's–1880's

In the article the Ukrainian problem on the pages "Vestnik Evropy" – one of the leading in the second half of the XIX century in the Russian Empire journal's is lighted up. One of the areas which "Vestnik Evropy" paid attention on it's pages was the historical past of the Ukrainian people. Numerous well–known historan M. I. Kostomarov's studies which concerned with Old Rus History and the Cossacks were devoted to this topic.

Great attention was paid to the condition's in which Ukrainian language was in the Russian society in XIXth century. The magazine's authors, including including historian and political thinker M. P. Drahomanov, acknowledged that there was the negative score of attempts to independently change the Ukrainian culture as Polish intrigue in the mass of Russian society. Award was so later because the mass of Russian society was used to one form of individual deprive and did not understand that part of the "russian people" representatives declared their own historical traits. In the magazine's articles much attention was paid to the Ukrainian language question, it's origin and formation process. This process began in the early 30 's. of the XIX century.

O. M. Pypin "Vestnik Evropy" permanent author paid much attention to the development of the Slavic revival in of Galicia in early 1830–ies. Considerable attention "Vestnik Evropy" authors paid to the probllem of the Russian people and their language origin. O. M. Pypin allocated several sub–types of Russian people – those who resided in the central provinces, north, and southern areas. On the pages of periodical there was also expressed the M. I. Kostomarov's opinion about the insignificant influence of Tatar supremacy on the autocracy formation of the north of Russia in XII century. M. I. Kostomarov, O. M. Pypin noted that Russian princes took place of Tartar tribute gatherers.

Repeatedly, M. I. Kostomarov, O. M. Pypin and other magazine's authors paid particular attention to the question of the Ukrainian as impaired language right to live. A question of the Ukrainian language protection as the language of public education was examined in M. I. Kostomarov's and O. M. Pypin's articles. They objected to the idea of Ukrainian language especially under the defective conditions of the 1876 edict.

Considerable attention in the numerous magazine's articles was given to the issue of public education, in particular the public education in the Ukrainian language. Journal's authors lively responded the changes in education leadership in the Russian Empire of the early 1880 's. It is worth to emphasize that in these articles and speeches addressed the hope for a special meeting convocation which took place in August 1881 with the Ministers, Ober–Procurator of the Synod participation which examined the notes of the Kyiv Governor–General M. I. Chertkov, O. M. Dundukov–Korsakov, and appeal of the composer M.Lysenko about the possibility to reduct the suppression of the Ukrainian language.

Thus, under the conditions of the significant propagation of the media press in the Russian Empire in the second–half 1860–1880's "Vestnik Evropy" was one of a few publications, which raised questions of the Ukrainian language development, formed positive opinion about the ukrainofil's intentions and determined the insolvency of charges in their address. This periodical contributed much for wide reading masses realization of the moderate and cultural nature of Ukrainian motion.

Keywords*: "Vestnik Evropy", ukrainian problem, M. I. Kostomarov, Ukrainian people, Russian people, public education, ukrainofily, M. P. Dragomanov, O. M. Pypin, article, the review.*

Егоров В. В., *кандидат исторических наук, доцент кафедры политических наук, Киевский национальный университет строительства и архитектуры (Украина, Киев), egorov.1977@email.ua*

Украинский вопрос на страницах журнала "Вестник Европы" в 1860–1880–х годах

Рассматривается украинский вопрос на страницах "Вестника Европы" – одного из ведущих журналов Российской империи второй половины XIX в. Среди многих материалов освещаемых журналом значительное внимание уделялось проблемам, связанным с историей, языком, образованием украинского народа. Истории украинского народа были посвящены многочисленные исследования Н. И. Костомарова по истории Древней Руси и казачества. На страницах журнала большое внимание было уделено проблеме функционирования украинского языка в российском обществе середины XIX века. Авторы Н. П. Драгоманов, А. Н. Пыпин определили, что русское общество не понимало попыток определения украинской культуры в рамках "русского народа", как культуры с другими историческими особенностями.

В статьях журнала много внимания было уделено происхождению и процессу формирования украинского языка. С 1830–х годов XIX века в украинских землях начинается развитие этнографической науки связанное с деятельностью И. И. Срезневского. На страницах журнала авторы рассматривали процесс формирования и развития украинского возрождения в Галиции начале 30–х гг. XIX века. Авторы "Вестника Европы" обратили внимание и на проблему происхождения русского народа. Типологию представителей этого народа на севере, в центральных и южных губерниях представил ведущий автор журнала А. Н. Пыпин. На страницах журнала неоднократно также было выражено мнение Н. И. Костомарова о незначительном влиянии татарского господства на формирование единовластия Севера Руси в XII веке. Здесь после татарского господства место татарских собирателей дани заняли местные князья.

Неоднократно Н. И. Костомаров, А. Н. Пыпин и другие авторы журнала, возражали против представления украинского языка в качестве неполноценного в условиях действия Эмского указа 1876 г.

В многочисленных статьях авторов журнала значительное внимание было уделено вопросу о народном образовании на украинском языке. Определенные надежды авторами журнала возлагались на изменения в руководстве образования в Российской империи в начале 1880–х гг. и на созванное в конце августа 1881 года специальное совещание, которое рассматривало возможность пересмотра указа 1876 г. В это время вопрос защиты украинского языка как языка народного образования был рассмотрен в статьях Н. И. Костомарова и А. Н. Пыпина.

Таким образом, в условиях значительного распространения печатных средств массовой информации "Вестник Европы" в Российской империи во второй половине 1860–1880–х годов был одним из немногих изданий, которые поднимали вопросы развития украинского языка, формировали положительное мнение о намерениях украинофилов и определял несостоятельность обвинений в их адрес. Этот журнал способствовал осознанию широкими читающими массами умеренного и культурного характера украинского движения.

Ключевые слова: *"Вестник Европы", Н. И. Костомаров, украинский народ, русский народ, народное образование, украинофилы, Н. П. Драгоманов, А. Н. Пыпин, статья, обозрение.*

* * *

УДК329.12(470+571):325.3(477)"1905/1917"

Золотарёв В.С.
кандидат исторических наук, доцент кафедры украиноведения, Харьковский национальный автомобильно–дорожный университет
(Украина, Харьков), zolvist@i,ua

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КОНСТИТУЦИОННО–ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ РОССИИ ПО ГАРМОНИЗАЦИИ ОТНОШЕНИЙ С УКРАИНОЙ (1905–1917 ГГ.)

Рассматривается национальная политика Конституционно–демократической партии России по решению украинского национального вопроса, её стремление к гармонизации отношений с Украиной. Кадеты, в лице своих лидеров (П. Н. Милюкова и П.Б. Струве), существенно влияли на выработку концепции национальной политики в Украине. Программные требования кадетов национально–культурной автономии и равноправие наций до определенного времени соответствовали национальным чувствам украинцев. Первая мировая война и революция коренным образом изменили эту концепцию и требования украинцев.

Ключевые слова:*Конституционно–демократическая партия, кадеты, национальная политика, автономия, культурно–национальная автономия, федерация.*

(стаття друкується мовою оригіналу)

Конституционно–демократическая партия (КДП), являясь главной партией либерального направления в России, воплощала в своей деятельности передовые достижения западноевропейской политической мысли. Кадеты выступали за построение в России гражданского общества, правового государства, где главными приоритетами были частная собственность и права личности. Важной составной частью деятельности КДП была их национальная политика.

Интерес к национальной политике конституционно–демократической партии в Российской империи начала ХХ века сегодня закономерен и оправдан. На данном этапе, когда политические партии и общественные